

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ:
ΠΟΛΕΜΟΣ – ΚΑΤΟΧΗ – ΕΠΙΒΙΩΣΗ – ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ

Εισαγωγή

Ο πόλεμος, μπορεί να βρήκε τη χώρα βαριά τραυματισμένη και διχασμένη (δικτατορία Μεταξά, φυλακές, εξορίες), δεν τη βρήκε όμως και απροετοίμαστη¹. Παρά τις δυσκολίες, ο ελληνικός λαός συσπειρώθηκε και σε κλίμα συναίνεσης και ενωτικό, τουλάχιστον αρχικά, αντιμετώπισε τον κατακτητή (αίτημα έγκλειστων κομμουνιστών στην Ακροναυπλία και εξορίστων σε Φολέγανδρο, Κίμωλο, Αίγινα κ.ά. - απόρριψη αιτήματος από υφυπουργό ασφάλειας Μανιαδάκη – επιστολή Ζαχαριάδη²). Η στρατιωτική προετοιμασία συνοδεύτηκε από την πολιτική επιστράτευση (ενημέρωση, προετοιμασία του πληθυσμού και σχετικές οδηγίες, προπαγάνδα, προσφορά υπηρεσιών, κατασκοπεία, οργάνωση υγειονομικής περίθαλψης, εκπαίδευση, παθητική αεράμυνα, καταφύγια³, αντιμετώπιση χημικών αερίων και πυρόσβεση, τεχνική απόκρυψη, συναγερμό κ.ά.). Παράλληλα, ο πληθυσμός οργανώθηκε για να αντιμετωπίσει το επισιτιστικό πρόβλημα. Λήφθηκε, τέλος, μέριμνα και για την προστασία της εθνικής πολιτιστικής κληρονομιάς και των αρχαιολογικών θησαυρών της χώρας. Στο σενάριο που ακολουθεί στρέφουμε το βλέμμα στη διερεύνηση αυτών των λιγότερο γνωστών πτυχών της δύσκολης καθημερινότητας με την έναρξη του πολέμου.

Στόχοι

- Να γνωρίσουν την κατάσταση της ελληνικής πολιτείας και κοινωνίας την περίοδο της κήρυξης του ελληνοϊταλικού πολέμου και κατά τη διάρκεια της κατοχής
- Να αντιληφθούν ότι παρά τα μεγάλα προβλήματα και το διχασμό, οι Έλληνες πολίτες ανταποκρίθηκαν στο κάλεσμα για την υπεράσπιση της πατρίδας τους παραμερίζοντας τις διαφορές τους
- Να κατανοήσουν τη σημασία της ανάπτυξης δικτύων αλληλεγγύης, της προετοιμασίας απέναντι σε δύσκολες καταστάσεις και τη σημασία της προσφοράς των μη στρατεύσιμων πολιτών στις ανάγκες της καθημερινότητας σε καιρό πολέμου

¹ Μαρίνα Πετράκη, *1940-Ο άγνωστος πόλεμος. Η ελληνική πολεμική προσπάθεια στα μετόπισθεν*, Αθήνα: Πατάκης 2014, 54-101. (Βλ. κυρίως τις σ. 75-76: οδηγία για καλλιέργεια βασικών ειδών διατροφής).

² Αντώνης Φλουντζής, *Ακροναυπλία και Ακροναυπιώτες*, Αθήνα: Θεμέλιο 1979 («Αν θέλετε να μείνετε ελεύθεροι για να πολεμήσετε να κάνετε όλοι δήλωση μετανοίας»), Ιωάννα Παπαθανασίου, «Το Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδος στην πρόκληση της ιστορίας 1940-1945», στο *Ιστορία της Ελλάδας του 20ου αιώνα, Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, 1940-1945, Κατοχή-Αντίσταση*, τ. Γ2, Επιμέλεια Χ. Χατζηιωσήφ-Π. Παπαστράτης, Αθήνα: Βιβλιόραμα 2007, σσ. 86 – 90.

³ Μόνο στην Αθήνα κατασκευάστηκαν περί τα 400 δημόσια καταφύγια χωρητικότητας 30-40.000 ατόμων, ενώ διανοίχτηκαν στοές και σήραγγες. Βλ. Αλ. Παπάγος, *Ο ελληνικός στρατός και η προς πόλεμον προπαρασκευή του*, Αθήνα: Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού, 1963, σς. 514-515.

- Να προβληματιστούν πάνω στην ευρηματικότητα και την αντοχή των ανθρώπων σε δύσκολους καιρούς
- Να κατανοήσουν τη σημασία της πολιτιστικής κληρονομιάς, των μνημείων πολιτισμού και έργων τέχνης για την ταυτότητα ενός λαού αλλά και για όλη την ανθρωπότητα.
- Να εντοπίσουν αναλογίες και να προβληματιστούν πάνω σε φαινόμενα που εκδηλώνονται σε διαφορετικό χρόνο και τόπο.
- Να προβληματιστούν πάνω στην πραγματικότητα του πολέμου και τις επιπτώσεις του στους ανθρώπους και τις κοινωνίες, ώστε να κατανοήσουν την σύγχρονη πραγματικότητα.

Προϋπάρχουσα γνώση

Οι μαθητές θα πρέπει να γνωρίζουν τα αίτια και τα βασικά γεγονότα της έναρξης του 2^{ου} Παγκοσμίου Πολέμου. Είναι σημαντικό για την επιτυχία του εργαστηρίου να ληφθεί υπόψη η εμπειρία/αντίληψη και γνώση τόσο των μαθητών όσο και του δασκάλου για τα προς συζήτηση ιστορικά γεγονότα (ιστορική γνώση, ιστορική κουλτούρα, πολιτισμικό περιβάλλον, δημόσια ιστορία, σχολική εμπειρία) πάνω στα οποία θα «οικοδομηθεί» η διδασκαλία (κοινωνικός εποικοδομητισμός).

Αφόρμηση

Η αφόρμηση θα μπορούσε να προέλθει από το σχολιασμό της επικαιρότητας: πόλεμος, κατοχή και αφανισμός ανθρώπων και πολιτισμών στη σύγχρονη Μέση Ανατολή με τα τραγικά αποτελέσματα που βιώνουν οι μαθητές μέσα από τη διαρκή πληροφόρηση από τα ΜΜΕ και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Έτσι, οι φωτογραφίες με την καταστροφή της Παλμύρας και τα δίκτυα αλληλεγγύης στους πρόσφυγες θα μπορούσαν να οδηγήσουν στην κατάσταση στην Ευρώπη και την Ελλάδα του 1940, τον πόλεμο, τον εκτοπισμό, την πείνα και την αντίσταση.

Χωρισμός σε ομάδες

Προτρέπουμε τους μαθητές να πάρουν μια φωτογραφία (5 φωτογραφίες συνολικά από κάθε θέμα) και από μια αντίστοιχη λεζάντα (x 5 και πάλι), τα οποία επιλέγουν τυχαία. Ανάλογα με τον αριθμό των μαθητών οι ομάδες μπορεί να είναι 5 ή 4. Ο συνδυασμός φωτογραφίας και λεζάντας μορφοποιεί τις ομάδες. Οι φωτογραφίες αναφέρονται στην περίοδο της δεκαετίας του '40, αλλά και στη σύγχρονη πραγματικότητα και είναι συναφείς προς το θέμα. Η κάθε ομάδα θα επεξεργαστεί μια θεματική ενότητα με ενδεικτικές δραστηριότητες όπως προτείνονται παρακάτω. Αν χρειαστεί μια θεματική ενότητα αναλαμβάνουν περισσότερες ομάδες με διακριτές εργασίες. Στην ολομέλεια θα συνοψιστούν τα ευρήματα για την οικοδόμηση και κατανόηση της όλης εικόνας της εποχής.

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 1

Δραστηριότητα 1 - *Επί ποδός πολέμου! – Προετοιμασία στις πόλεις*

Αφού παρατηρήσετε τις φωτογραφίες που παρατίθενται, να συζητήσετε τα εξής:

- Ποιες προετοιμασίες έκαναν στην Αθήνα πριν την εισβολή των δυνάμεων Κατοχής; Γιατί εκπαιδεύονται οι δασκάλες;
- Αν συνέβαινε σήμερα κάτι αντίστοιχο, πώς θα αντιδρούσατε; Ποιες θα ήταν οι πρώτες σας κινήσεις; Αν χρειαζόταν να εγκαταλείψετε το σπίτι σας, λόγω χάριν λόγω μιας ενδεχόμενης επίταξης, ή αναγκαστικής μετακίνησης, τι θα παίρνατε μαζί σας; (ένα «μπαούλο/σεντούκι/μπόγο με τα απαραίτητα είδη» ή/και ένα «κουτί της μνήμης» παπουτσιών με φωτογραφίες ή εικαστική απεικόνιση των αναμνήσεων που θα θέλατε να κρατήσετε» κοκ. }Εναλλακτικά μπορείτε να δημιουργήσετε ηλεκτρονικά ένα εικονικό «αποθετήριο αναμνήσεων» με δωρεάν λογισμικά, όπως <https://www.dropbox.com/>, <http://www.4shared.com/> κλπ.
- Να αναζητήσετε το δίκτυο καταφυγίων της Αθήνας (προφορικές μαρτυρίες, φωτογραφικό υλικό). Βλ. τη δουλειά από το 56^ο Γυμνάσιο της Αθήνας: Πρόγραμμα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης-Τοπική Ιστορία, «Αμπελόκηποι. Μελετώ και ερευνώ το περιβάλλον που βρίσκεται το σχολείο μου» <http://www.slideshare.net/akarabin/ss-49491121>

Αθήνα. Δασκάλες εκπαιδεύονται στη χρήση αντιασφυξιγόνων масκών σε σχολική αίθουσα.

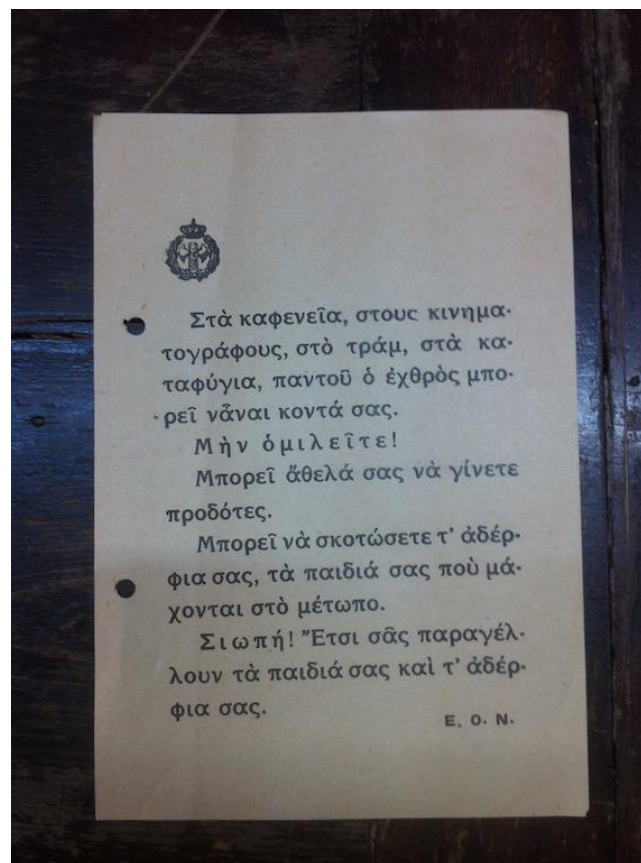
Αντιαεροπορικό όρυγμα. Αθήνα, 1940. Βούλα Θεοχάρη Παπαϊωάννου (ΦΑ_6_1877)

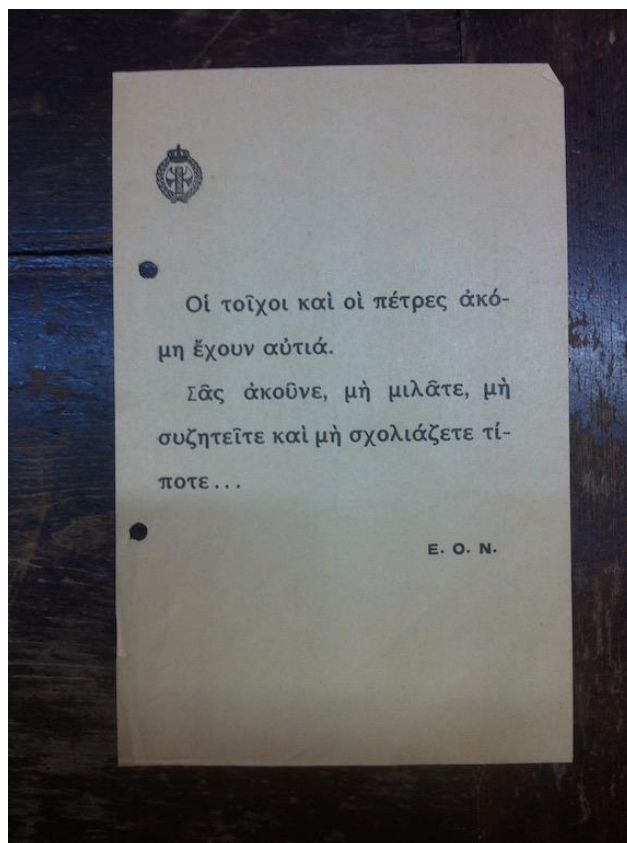
Δραστηριότητα 2 - Πόλεμος – προπαγάνδα Ε.Ο.Ν. κατά της κατασκοπείας

Αφού διαβάσετε το περιεχόμενο της αυτοσχέδιας αφίσας και των τρυκ που ακολουθούν και ανακαλέσετε στη μνήμη τι ήταν η Ε.Ο.Ν.⁴ :

- Να συζητήσετε πού αποσκοπούσαν οι προτροπές που αναγράφονται στις αφίσες και τα τρυκ, καθώς και για το θέμα της κατασκοπείας σε καιρό πολέμου (αντλώντας από όσα έχετε, ενδεχομένως, διαβάσει σε λογοτεχνικά και άλλα βιβλία ή δει στον κινηματογράφο).
- Να γράψετε και να δραματοποιήσετε έναν δικό σας διάλογο με θέμα την μυστικότητα που επιβάλλει η αντιστασιακή δράση. Για να πάρετε ιδέες μπορείτε να διαβάσετε το «Σπιούννο» του Μ. Μπρεχτ <http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-C131/595/3931,17414/>

⁴ Ε.Ο.Ν. Η **Εθνική Οργάνωσις Νεολαίας** (ΕΟΝ ή Ε.Ο.Ν.) ήταν κυβερνητική οργάνωση νέων που ιδρύθηκε από το καθεστώς του Ιωάννη Μεταξά το 1936 και διαλύθηκε τον Απρίλιο του 1941. Σκοπός της οργάνωσης αναφέρεται: για την «επωφελή διάθεσιν του ελευθέρου από της εργασίας χρόνου των νέων, προς προαγωγήν της σωματικής και ψυχικής καταστάσεως αυτών, ανάπτυξιν του εθνικού φρονήματος και της πίστεως προς την θρησκείαν, δημιουργίαν πνεύματος συνεργασίας και κοινωνικής αλληλεγγύης...». Ο Ιωάννης Μεταξάς είχε σαν σκοπό του μέσα από την οργάνωση αυτή να διαμορφώσει τους νέους σε πατριώτες αλλά και υποστηρικτές του καθεστώτος [...] Η οργάνωση είχε στρατιωτικό χαρακτήρα και τα μέλη της φορούσαν χαρακτηριστικές στολές μπλε σκούρου χρώματος, χαιρετούσαν στρατιωτικά με την παλάμη ανοικτή και το χέρι προτεταμένο όπως και στο φασιστικό χαιρετισμό (από τη Wikipedia).

Σημείωση: να επισκεφθείτε την ιστοσελίδα «Η Αθήνα ελεύθερη» (www.freeathens44.org) και να περιηγηθείτε στο πλούσιο αρχειακό φωτογραφικό υλικό το οποίο είναι αναρτημένο στην ενότητα Φωτογραφίες.

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 2

Οι λαχανόκηποι της επιβίωσης και της νίκης (victory gardens⁵)

Αστική αυτάρκεια σε καιρούς πολέμου και κρίσης.

«Καλλιεργήσατε πάντα πόδα διαθεσίμου εδάφους»

Δραστηριότητα 1

(Σημείωση: πριν από κάθε επεξεργασία και αξιοποίηση ιστορικής πηγής θα πρέπει να προσδιορίζεται η ταυτότητά της: πρωτογενής/δευτερογενής, είδος, χρονολογία, προέλευση, αξιοπιστία κλπ)

- Αφού μελετήσετε την πηγή 1, το ντοκουμέντο και τα σκίτσα που έπονται, να απαντήσετε στις ερωτήσεις:

1. Που αποσκοπούσε η προτροπή σε κάθε νοικοκυριό να φροντίσει για τη διατροφή του με δημιουργία οικιακών λαχανόκηπων και εγκατάσταση οικόσιτων ζώων, όπως οι κότες, στην αυλή; Νομίζετε ότι θα ήταν αποτελεσματικό μέτρο; Μπορείτε να σκεφτείτε άλλους τρόπους αντιμετώπισης του επισιτιστικού προβλήματος της εποχής; Να συζητήσετε πάνω στο θέμα αυτό. Η ομάδα σας να συντάξει προτάσεις για την αντιμετώπιση του επισιτιστικού προβλήματος σε καιρό πολέμου ή σε έκτακτες ανάγκες όπως π.χ. οι προσφυγικές ροές σε καιρό ειρήνης.

2. Να μελετήσετε το έγγραφο της φωτογραφίας που ακολουθεί (Πηγή 2, I), καθώς και τα σχόλια στις σελίδες με τα σκίτσα (Πηγές 2, II και 2, III). Από ποιον νομίζετε ότι συντάχθηκε (επίσημη πολιτεία, αρχές κατοχής, οργάνωση πολιτών); Τι περιγράφει; Να προσέξετε τη γλώσσα που χρησιμοποιεί ο συντάκτης. Τι σας κάνει εντύπωση; Πού δίνεται έμφαση; Πώς οργανώθηκαν οι πολίτες ώστε να αντιμετωπίσουν το επισιτιστικό πρόβλημα στη διάρκεια της Κατοχής;

3. Ποιος νομίζετε ότι είναι ο στόχος των σκίτσων, που αφορούν στην Ελλάδα του πολέμου και της Κατοχής; Πού απευθύνονται; Γιατί απεικονίζονται μόνο γυναίκες φιγούρες; Ποιος είναι ο ρόλος των γυναικών εδώ;

Πηγή 1 - Γεωργική Επιστράτευση

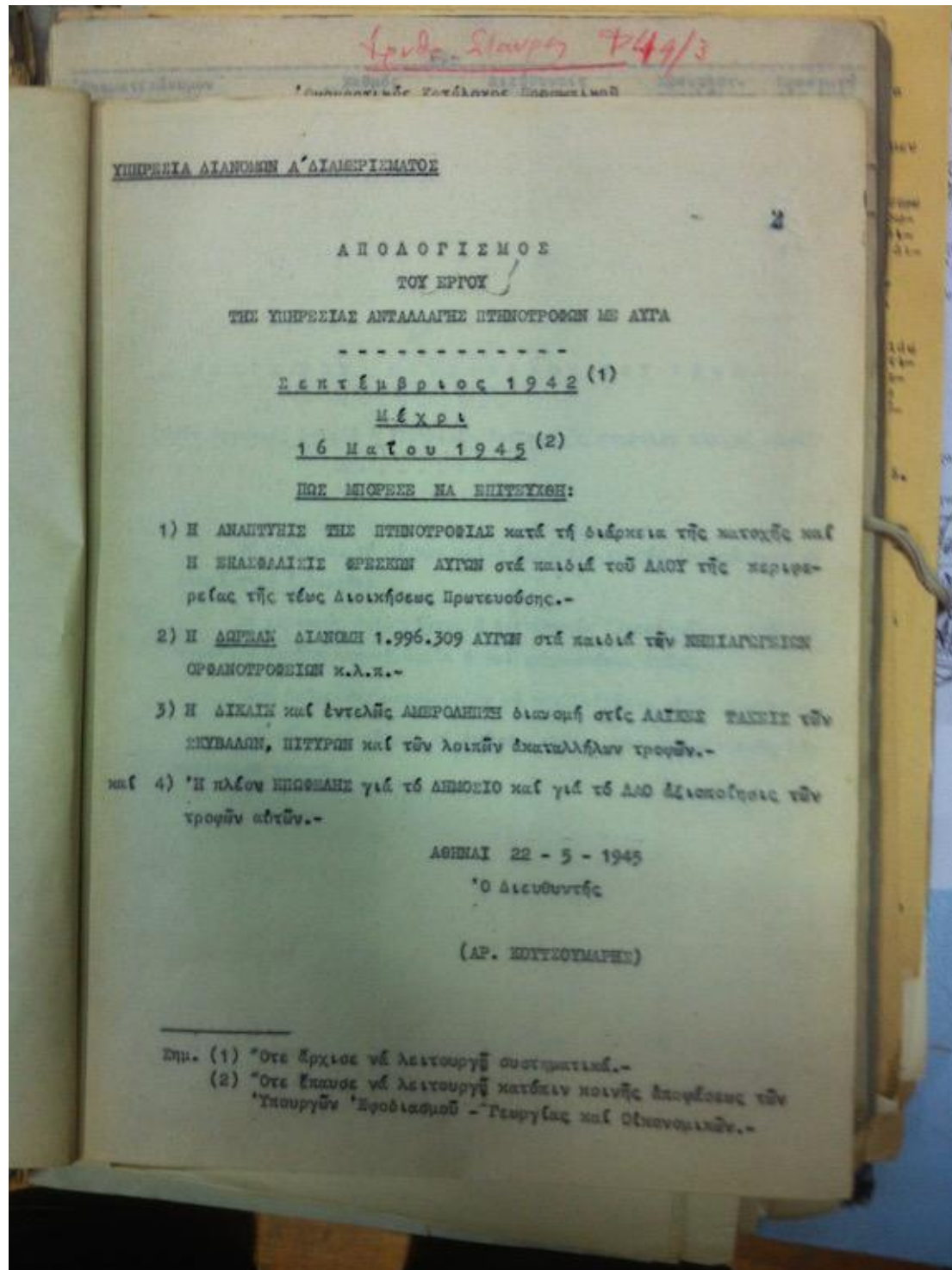
«Εφιστώμεν την ιδιαιτέραν υμών προσοχήν εις το σάλπισμα της Γεωργικής Επιστρατεύσεως, το οποίον ο Αρχηγός της Κυβερνήσεως κ. Ι. Μεταξάς απηύθυνε προς τους Έλληνας άπαντας, καλών αυτούς να καλλιεργήσουν πάντα πόδα διαθεσίμου εδάφους. Υφ' ας δεινάς περιστάσεις ευρίσκεται σήμερον ο πολιτισμένος κόσμος, θα ήτο εγκληματική η εις το σημείον τούτο και ελαχίστη έστω αδιαφορία, διότι θα υστέρει την πατρίδα των μέσων να διέλθη αλώβητος από κινδύνους τους οποίους συνεπάγεται η εμπόλεμος κατάστασις εις το ζήτημα της διατροφής του πληθυσμού εξηρημένης από το εισαγωγικόν εμπόριον και θα εδημιούργει συνεπείας εχούσας απήχησιν εξ υποσιτισμού εις σειράν μελλοντικών γενεών, ως τούτο παρετηρήθη κατά τον μέγαν πόλεμον 1914-1918. Όθεν,

⁵ http://www.livinghistoryfarm.org/farminginthe40s/crops_02.html

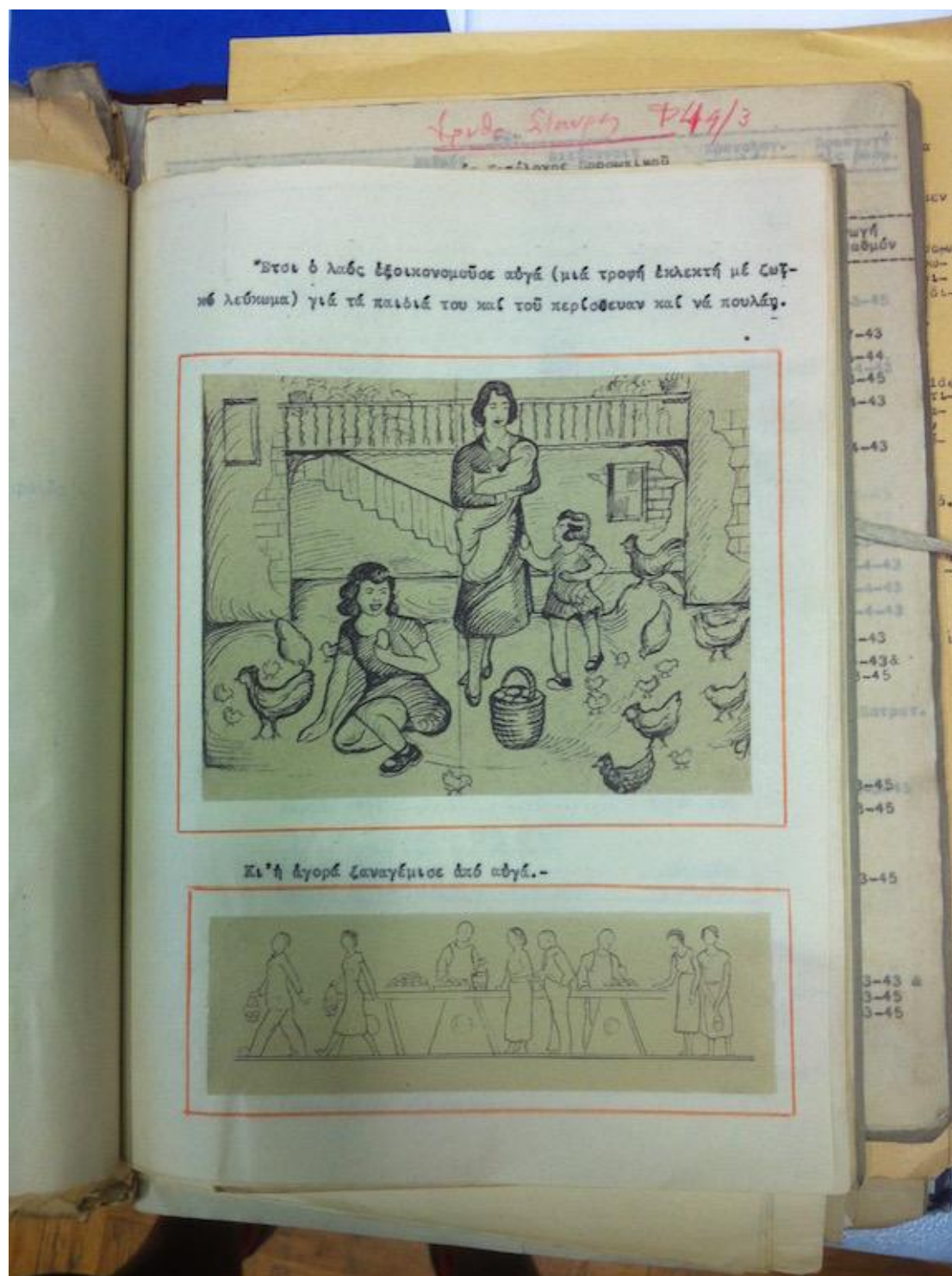
παρακαλούμεν υμάς όπως μεριμνήσετε ανυπερθέτως και καλλιεργηθεί γεωργικώς πας χώρος ον διαθέτετε, αναφέρατε δε εις ημάς εν καιρώ την εκτέλεσιν της παρούσης, ην και προσωπικώς θέλομεν παρακολουθήσει».

Πετράκη, Μ., (2014). 1940 - Ο άγνωστος πόλεμος. Η ελληνική πολεμική προσπάθεια στα μετόπισθεν. Αθήνα: Πατάκης, σ. 76.

Πηγή 2, Ι

Πηγή 2, II

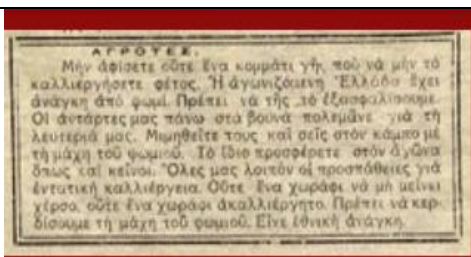
Lord. Stamp 949/3

A black and white line drawing of a rural scene. A woman in a sari stands in the doorway of a small house, looking out. In the foreground, a large group of chickens is pecking at the ground. To the left, a small wooden structure, possibly a well or a small shed, is visible. The background shows a simple fence and more buildings in the distance.

Δραστηριότητα 2

- Να παρατηρήσετε το οπτικό υλικό που ακολουθεί. Διακρίνετε κάποια διαφορά στην οπτική και τη στόχευση του σχετικού προπαγανδιστικού υλικού της Αγγλίας και των Η.Π.Α. σε σχέση με την Ελλάδα; Να λάβετε υπόψη τη θέση των χωρών στον πόλεμο (κατεχόμενες- ελεύθερες). Να παρατηρήσετε προσεκτικά τις αφίσες και να σχολιάσετε το περιεχόμενο και τα συνθήματα. Πώς αντιλαμβάνεσθε το «victory gardens»;
- Να μελετήσετε και το παρακάτω απόσπασμα από την εφημερίδα «Ρούμελη» και να το συσχετίσετε με το περιεχόμενο των αφισών από τις άλλες χώρες.

Η μάχη του ψωμιού

ΑΓΡΟΤΕΣ

“Μην αφήσετε ούτε ένα κομμάτι γης που να μην το καλλιεργήσετε φέτος. Η αγωνιζόμενη Ελλάδα έχει ανάγκη από ψωμί. Πρέπει να της το εξασφαλίσουμε. Οι αντάρτες μας πάνω στα βουνά πολεμάνε για τη λευτεριά μας. Μιμηθείτε τους και σεις στον κάμπο με τη μάχη του ψωμιού. Το ίδιο προσφέρετε στον αγώνα όπως και κείνοι. Όλες μας λοιπόν οι προσπάθειες για εντατική καλλιέργεια. Ούτε ένα χωράφι να μη μείνει χέρσο, ούτε ένα χωράφι ακαλλιεργητό. Πρέπει να κερδίσουμε τη μάχη του ψωμιού. Είναι εθνική ανάγκη.”

Εφ. *Ρούμελη* 15-9-1943

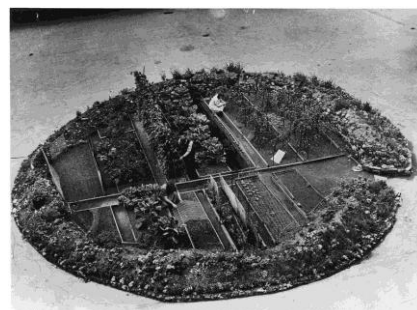
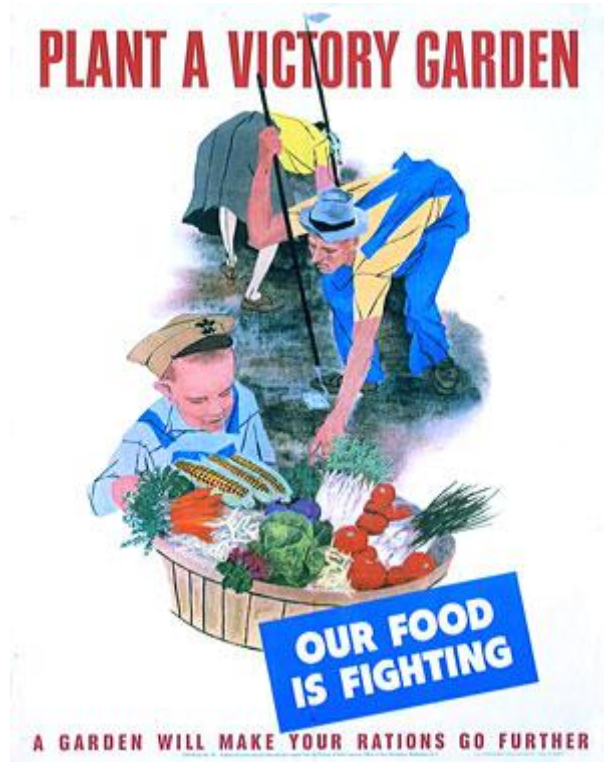
Καλλιεργώντας τον σχολικό κήπο Βίνιανης⁶

ΑΣΚΙ: Αρχειακό Τεκμήριο [1943-1944]

<http://62.103.28.111/photographic/treeres.asp?mynode=89201&afterroot=%CE%BA.46.2>

⁶ Βίνιανη: Υπήρξε πρωτεύουσα της Ελεύθερης Ελλάδας την εποχή της Εθνικής Αντίστασης. Εδώ ιδρύθηκε το Μάρτιο του 1944 η Πολιτική Επιτροπή Εθνικής Απελευθέρωσης (ΠΕΕΑ), η "Κυβέρνηση του Βουνού".

Αφίσες από τις Συμμαχικές Δυνάμεις (Η.Π.Α. και Μ.Βρετανία)

Victory Gardens: "Where the Nazis sowed death, a Londoner and his wife have sown life - giving vegetables in a London suburb..." - NARA - 196480

https://en.wikipedia.org/wiki/Victory_garden (Στην τελευταία φωτογραφία μικρός λαχανόκηπος σε όρυγμα εδάφους όπου έπεσε βόμβα: “Εκεί όπου οι Ναζί έσπειραν το θάνατο, ένας Λονδρέζος και η σύζυγός του φύτεψαν λαχανικά που δίνουν ζωή...”)

Ερωτήσεις

- Με αφορμή την παρακάτω φωτογραφία να συγκεντρώσετε στοιχεία (οπτικό υλικό, μαρτυρίες, κείμενα) για το «πολεμικό λαχείο». Πού αποσκοπούσε η έκδοσή του; Υπήρχαν άλλα λαχεία σχετικά την εποχή εκείνη;
- Τι θα μπορούσε να ρωτά το κορίτσι της φωτογραφίας το λαχειοπώλη; Να δημιουργήσετε ένα σύντομο διάλογο και να τον παρουσιάσετε στην τάξη (δραματοποίηση).

Πωλητής πολεμικού λαχείου.

Αθήνα, 1940-1941 Βούλα Θεοχάρη- Παπαϊωάννου (ΦΑ_6_1709)

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 3

«Όλοι οι άνθρωποι των μνημείων...» Αποστολή: «ΠΕΡΣΕΦΟΝΗ⁷»

Δραστηριότητα 1

Αφού διαβάσετε προσεκτικά την πηγή που ακολουθεί και αφού παρατηρήσετε τις φωτογραφίες που παρατίθενται:

1. Να καταγράψετε τις σκέψεις σας για τη συμβολή των αρχαιολόγων και των τεχνιτών στη διάσωση του υλικού πολιτισμού της Ελλάδας. Πώς αξιολογείτε τη στάση τους; Τι θα κάνετε εσείς στη θέση τους; Να συζητήσετε το θέμα παράλληλα με την πρόσφατη εκτέλεση του Σύριου αρχαιολόγου στην Παλμύρα οποίος αρνήθηκε να δώσει πληροφορίες για τις κρυμμένες αρχαιότητες της χώρας του στους διώκτες του. (Βλ. Σχετικό ρεπορτάζ στο σύνδεσμο που ακολουθεί. Να προσέξετε τη σχετική φωτογραφία και να τη συγκρίνετε με τις φωτογραφίες από το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο <http://www.kathimerini.gr/827740/article/epikairothta/kosmos/to-isis-apokefalise-82xrono-arxaiologo-ths-palmyras>)
2. Να εντοπίσετε τις αρχαιότητες που εικονίζονται στις παρακάτω φωτογραφίες είτε μέσω του διαδικτύου, είτε επισκεπτόμενοι το Αρχαιολογικό Μουσείο. Να εντοπίσετε πού είναι το σπήλαιο της Εννεάκρουνου και οι φυλακές του Σωκράτη και να τα επισκεφθείτε. Στη συνέχεια να δημιουργήσετε μια παρουσίαση σε ppt με 5-10 διαφάνειες, όπου θα παρουσιάσετε συγκριτικά τις φωτογραφίες του 1940 με τις δικές σας, καθώς και τις περιοχές φύλαξης. Εναλλακτικά, μπορείτε να αναζητήσετε κάποιον ειδικό του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου από τον οποίο να αντλήσετε πληροφορίες για τη μυθιστορηματικού τύπου επιχείρηση κατάκρυψης των αρχαιοτήτων, ώστε να δημοσιεύσετε ένα δικό σας σχετικό κείμενο στη σχολική εφημερίδα.
3. Να διερευνήσετε την ιστορία του αγάλματος του μικρού παιδιού που ονομάστηκε «Προσφυγάκι». Να συζητήσετε για τη σημασία της διαφύλαξης της πολιτιστικής κληρονομιάς ενός λαού.

1. Η προστασία και φύλαξη των πολιτιστικών θησαυρών

«Στις 28 Οκτωβρίου ξεκίνησε από την Αρχαιολογική Υπηρεσία μια γιγαντιαία προσπάθεια φύλαξης των ελληνικών θησαυρών. Με προφορική εντολή άρχισε αμέσως η διαδικασία συσκευασίας και φύλαξης των νομισμάτων του Νομισματικού Μουσείου. [...] Μέχρι τις 10 Νοεμβρίου ολοκληρώθηκε ο εγκιβωτισμός των εκθεμάτων σε 60 κιβώτια που παραδόθηκαν στο θησαυροφυλάκιο της Τραπεζής Ελλάδος.

⁷ Απόκρυψη των αρχαιοτήτων και επανέκθεσή τους με την απελευθέρωση.

Στις 28 Οκτωβρίου το Βυζαντινό Μουσείο, που είχε ήδη προετοιμαστεί για τη φύλαξη των πολυτιμότερων αντικειμένων της συλλογής του συσκεύασε ένα μέρος τους σε πέντε κιβώτια και τα μετέφερε στο θησαυροφυλάκιο της Τράπεζας της Ελλάδος, ενώ τα λοιπά αντικείμενα φυλάχθηκαν σε ορύγματα στην αυλή του μουσείου. [...] Στις 11 Νοεμβρίου δίνονται από τη Διεύθυνση Αρχαιολογίας του Υπουργείου Παιδείας λεπτομερείς οδηγίες για την προστασία των διαφόρων μουσείων από τους εναέριους κινδύνους και σχηματίζονται επιτροπές απόκρυψης και ασφάλισης των εκθεμάτων με συντονιστή τον καθηγητή αρχαιολογίας Γεώργιο Οικονόμου. Τα μεγάλα χάλκινα αγάλματα του Αρχαιολογικού Μουσείου καθώς και άλλα μικρότερα συσκευάσθηκαν το καθένα με ειδικά περιτυλίγματα και πισσόχαρτα, τοποθετήθηκαν σε μεγάλα, καταλλήλως επενδυμένα κιβώτια και φυλάχτηκαν τα περισσότερα στα υπόγεια της νέας πτέρυγας του μουσείου, όπου σκεπάστηκαν με άμμο. Σύμφωνα με το πρωτόκολλο απόκρυψης, «τριανταπέντε κιβώτια φυλάχτηκαν στο σπήλαιο της Εννεάκρουνου και άλλα είκοσι δύο στις φυλακές του Σωκράτη». Τα πολύ μεγάλα αγάλματα και ανάγλυφα τάφηκαν σε τάφρους που ανοίχθηκαν στις ίδιες τους τις αίθουσες. Όσα κρίθηκε ότι δεν ήταν σημαντικά και δεν κινδύνευαν παρέμειναν στις άδειες, ερημωμένες αίθουσες του μουσείου.

Τα γλυπτά του Μουσείου της Ακρόπολης φυλάχτηκαν σε διάφορες κρύπτες, ενώ ανοίχτηκε «μέγας λάκκος εντός της αιθούσης του Παρθενώνος», ο οποίος χωρίστηκε σε τρία διαμερίσματα. Τα υπόλοιπα αρχαία, όσα δεν χώρεσαν στο λάκκο, φυλάχθηκαν στην κρύπτη του Εννεάκρουνου, στις φυλακές του Σωκράτη, στην κρύπτη της πύλης του μουσείου και στην αυλή. Άλλα τάφηκαν σε λαξευτά φρέατα επί του βράχου της Ακρόπολης, κατά μήκος της βόρειας πλευράς του Παρθενώνα. Σε λάκκους τοποθετήθηκαν επίσης γλυπτά του Μουσείου Κεραμεικού, ενώ τα πολυτιμότερα γλυπτά του Μουσείου Πειραιώς καυτώθηκαν σε «βαθύ ημικυκλικό αγωγό της ορχήστας του αρχαίου θεάτρου που βρίσκεται έξω από το μουσείο», ο οποίος καλύφθηκε με πλάκα μπετόν και επάνω του τοποθετήθηκαν σάκκοι άμμου. Τα γλυπτά του Μουσείου Δελφών και ο Ηνίοχος, ο οποίος είχε χωριστεί σε δυο μέρη, τοποθετήθηκαν σε κιβώτια με άχυρο και μπαμπάκι και φυλάχτηκαν στους δυο λαξευτούς τάφους στον κήπο του μουσείου. Τα σπουδαιότερα αρχαία του Μουσείου της Ολυμπίας, ο Ερμής, η Νίκη του Παιωνίου και τα αετώματα, χρειάστηκαν ιδιαίτερη φροντίδα φύλαξης σε ειδικά κατασκευασμένα κιβώτια και απόκρυψη σε τάφρους που καλύφθηκαν με μπετόν.

Εκτός από τη φύλαξη των αρχαίων θησαυρών της χώρας, μέτρα ελήφθησαν και για τη φύλαξη άλλων αντικειμένων που εθεωρούντο εθνική κληρονομιά. Στις 4 Δεκεμβρίου 1940 το Λύκειο Ελληνίδων απέστειλε στην Ιονική Τράπεζα δύο κιβώτια που περιείχαν «τας πολυτιμότερας των εθνικών ενδυμασιών της Ιματιοθήκης του Λυκείου Ελληνίδων, αι οποίαι είναι αναντικατάστατοι και δύνανται να χαρακτηρισθούν ως εθνικά κειμήλια» με την παράκληση να φυλαχθούν στο θησαυροφυλάκιο της τραπεζής».

(Μ. Πετράκη, 1940, *Ο άγνωστος πόλεμος...*, ό.π., σσ 147-150-. Παραπέμπει στο Β. Χ. Πετράκο, *Τα αρχαία της Ελλάδος κατά τον πόλεμο 1940-44*, Αθήνα 1994 και στη Γ. Συκκά, «Όταν τα αρχαία πήγαν καταφύγιο» στην *Καθημερινή*, 26/10/2012)

Από την προετοιμασία απόκρυψης των επιτύμβιων γλυπτών του Μουσείου.
(Φωτογραφικό Αρχείο Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου). Πηγή: www.lifo.gr

Η απόκρυψη του Κούρου του Σουνίου ΕΑΜ 2720 στο όρυγμα που είχε διανοιχθεί
μπροστά από το βάθρο του.

(βλ. <http://www.lifo.gr/mag/features/3704> πλήρες ρεπορτάζ με ενδεικτική βιβλιογραφία).

Ένα από τα ορύγματα για την εναπόθεση των αγαλμάτων.

Στιγμιότυπο από τον εγκιβωτισμό του αμφορέα Α 803 (Αμφορέας Διπύλου).

Εργαζόμενοι του Αρχαιολογικού Μουσείου της Δαμασκού στη Συρία αποθηκεύουν με μεγάλη προσοχή εκθέματα που διασώθηκαν από το μουσείο της αρχαίας Παλμύρας τον Μάιο, λίγες ώρες προτού η πόλη πέσει στα χέρια των μαχητών του

Το «προσφυγάκι»

(<http://www.namuseum.gr/collections/sculpture/hellenistic/hellenistic21-gr.html>)

Μαρμάρινο αγαλμάτιο μικρού αγοριού με σκύλο, από το Γεροντικό στη Νύσσα της Μικράς Ασίας (1ος αι. π.Χ.). Βρέθηκε στο Γεροντικό της Νύσσας (Μικρά Ασία) και μεταφέρθηκε στην Αθήνα από πρόσφυγες το 1922. Το γνωστό ως “προσφυγάκι” αγόρι φοράει κάπα βοσκού δεμένη στο λαιμό και κρατάει σφιχτά στην αγκαλιά του ένα μικρό σκύλο. Ύψος 0,63μ.

Δραστηριότητα 2

Με αφορμή το απόσπασμα που ακολουθεί να γράψετε μία παράγραφο σχετικά με το τι θα προσπαθούσατε να διαφυλάξετε από το σύγχρονό σας πολιτισμό, αν χρειαζόταν να επιλέξετε.

- «Είχα δυο αγάλματα» σημειώνει ακόμα «περίφημα, μια γυναίκα κι ένα βασιλόπουλο, ατόφια - φαίνονταν οι φλέβες, τόση εντέλειαν είχαν. Όταν χάλασαν τον Πόρο, τά 'χαν πάρει κάτι στρατιώτες, και στ Άργος θα τα πουλούσαν κάτι Ευρωπαίων· χίλια τάλαρα γύρευαν [...]. Πήρα τους στρατιώτες, τους μίλησα: Αυτά, και δέκα χιλιάδες τάλαρα να σας δώσουνε, να μην το καταδεχτείτε να βγουν από την πατρίδα μας. Γι αυτά πολεμήσαμε»

Γιάννης Μακρυγιάννης, Απομνημονεύματα 1829-1850, Β', 303.

Δραστηριότητα 3

Αφού επισκεφθείτε μία ή περισσότερες από τις παρακάτω ηλεκτρονικές διευθύνσεις, που αφορούν στα όσα διαδραματίστηκαν προσφάτως στην Παλμύρα :

4. Να συζητήσετε στην τάξη τις καταστροφές που λαμβάνουν χώρα σήμερα στην Παλμύρα. Μπορείτε να το συσχετίσετε με την ιδεολογία και πρακτική των Ναζί στην Ελλάδα και την Ευρώπη;
5. (Για μικρότερα παιδιά): Με αφορμή αυτή την ιστορία να σχεδιάσετε και να παίξετε στο σχολείο ένα σενάριο «Χαμένου/ Κρυμμένου Θησαυρού» . Μπορείτε να το ονομάσετε Επιχείρηση «Περσεφόνη» (μια ιδέα...) και να ψάξετε με τη βοήθεια γρίφων που αφορούν στη θεματική «) κρυμμένα αντικείμενα» του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου (Ε.Α.Μ.) ή του Βυζαντινού Μουσείου (Β.Χ.Μ.).

Οι ηλεκτρονικές διευθύνσεις :

- <http://www.ert.gr/unesco-egklima-kata-tou-politismou-i-katastrofi-stin-palmira/>

«Η καταστροφή του Ναού του Θεού Βήλου στην Παλμύρα από τους τζιχαντιστές του Ισλαμικού Κράτους «συνιστά ένα απαράδεκτο έγκλημα κατά του πολιτισμού», δήλωσε σήμερα η γενική διευθύντρια της [UNESCO](#), Ιρίνα Μπόκοβα.

Στην ανακοίνωσή της, όπου εκφράζει τη «βαθύτατη αναστάτωση της» για το γεγονός, διαβεβαιώνει ότι «αυτό το έγκλημα δεν πρόκειται να σβήσει 4.500 χρόνια ιστορίας».

«Μπροστά σ' αυτό το νέο έγκλημα πολέμου, η UNESCO επαναλαμβάνει ότι είναι αποφασισμένη να συνεχίσει να προστατεύει ό,τι μπορεί να σωθεί, με έναν αγώνα χωρίς έλεος εναντίον του λαθρεμπορίου πολιτιστικών αγαθών», συνεχίζει η Μπόκοβα, τονίζοντας ότι «είναι βασικό να εξηγήσουμε την ιστορία και τη σημασία των ναών της Παλμύρας».

«Όποιος πηγαίνει στην Παλμύρα θα θυμάται για πάντα μια πόλη που αντανακλά από μόνη της την αξιοπρέπεια όλου του συριακού λαού, η οποία ενσαρκώνει τα υψηλότερα ιδανικά της ανθρωπότητας. Η καθεμιά από αυτές τις επιθέσεις μας καλεί να προστατεύσουμε ακόμη περισσότερο την κληρονομιά της ανθρωπότητας, στα μουσεία, στα σχολεία, στα μέσα ενημέρωσης, στα σπίτια μας», κατέληξε. [...]

- <http://www.kathimerini.gr/828217/article/epikairothta/kosmos/epivevaiw8h-ke--h-olikh-katastrofh-toy-naoy-ths-palmyras>
- <http://www.thetoc.gr/diethni/article/apoluti-katastrofi-twn-nawn-stin-palmura>

- http://www.huffingtonpost.gr/2015/08/19/diethnes-tzihantistes-palmyra_n_8007298.html

Δραστηριότητα 4

Να δείτε και να σχολιάσετε τις ταινίες⁸: «Μνημείων Άνδρες» με περιεχόμενο που αφορά στην κλοπή πολιτιστικών θησαυρών και έργων τέχνης από τους Ναζί (*"The Monuments Men"*) <https://www.youtube.com/watch?v=CreneTs7sGs> και «Γυναίκα από χρυσό» (*"Woman in Gold"*), με θέμα τη διεκδίκηση ενός πολύτιμου πίνακα-οικογενειακού θησαυρού το οποίο είχε κλαπεί από τους Ναζί από τη νόμιμη κληρονόμο του (αληθινή ιστορία). <https://www.youtube.com/watch?v=nwqVzYLVt5w> Να κάνετε έπειτα μια σύντομη κριτική παρουσίαση των ταινιών στην τάξη.

⁸ Για τα βήματα προσέγγισης κινηματογραφικού υλικού βλ. Μαυροσκούφης, Δ., (2005). *Αναζητώντας τα ίχνη της Ιστορίας. Ιστοριογραφία, Διδακτική Μεθοδολογία και Ιστορικές Πηγές*, Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη, σ.σ. 137-138.